

Н. М. Бобух

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ
«МОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ
Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО»**

(автори Н. Г. Майборода, І. С. Попова;
Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2016. – 152 с.)

У листопаді 2015 року науково-освітянська й культурна спільнота України відзначила 160-річчя від дня народження Дмитра Івановича Яворницького, життя і творчість якого протягом багатьох років пов'язані із Катеринославщиною (очолював музей імені Олександра Поля, плідно працював у різних часописах, подаючи етнографічні матеріали та історичні нариси, насамперед з історії запорозького козацтва, у Катеринославській ученій архівній комісії, брав активну участь у розбудові катеринославської «Просвіти», у роботі курсів народних учителів, керував науково-дослідною кафедрою українознавства Катеринославського університету тощо). І хоч Дмитро Іванович Яворницький відомий передусім як історик, археолог, етнограф, фольклорист, лексикограф, він є також автором оригінальних художніх творів, прозових і поетичних. Літературна спадщина Д. І. Яворницького, яка є закономірним продовженням його історичних та фольклорно-етнографічних праць, чимала за обсягом і своєрідна за характером відбиття дійсності.

Прикметним є те, що, з одного боку, у своїх художніх творах він, відтворюючи реалістичні картини із життя українського села сучасної йому епохи, творчо наслідує традиції класичної літератури (Т. Г. Шевченка, М. В. Гоголя, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Панаса Мирного, І. С. Нечуя-Левицького та ін.), а з іншого – робить істотний крок в естетизації народнорозмовної стихії, активно послуговується фольклорною та розмовною мовою. Маємо констатувати, що мова його художніх творів не дістала у вітчизняному мовознавстві всебічного аналізу й оцінки, хоч, безумовно, заслуговує на окреме дослідження. З огляду на це актуальність і доцільність рецензованої монографічної

праці, умотивована потребою теоретичного осмислення мовної спадщини Дмитра Івановича Яворницького та мовностилістичного аналізу його творів, є незаперечною.

Видання складає три розділи.

У першому розділі «Становлення мовної особистості Д. І. Яворницького» подано виважений і послідовний огляд місця й ролі історика у вітчизняному мовно-літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ ст., зазначено причини, що підштовхнули історика до занять літературною творчістю. У монографії правомірно стверджено, що хоч мовна особистість Дмитра Івановича й формувалася в умовах українсько-російського білінгвізму, але щире захоплення історією свого народу, запорозького козацтва поступово зробило з нього «типового етнографічного українця». Теоретичним підґрунтям монографії стали праці зарубіжних і вітчизняних мовознавців, у яких охарактеризовано різні підходи до реконструкції мовної особистості з урахуванням лінгвістичних, психологічних та соціальних чинників. Дослідники обґрунтовують спосіб реконструкції мовної особистості автора через вивчення мови його творів. До багатоаспектного аналізу детермінантів формування мовного портрета Д. І. Яворницького залучено відомості про його публіцистичну, редакторську, лексикографічну, етнографічну діяльність.

У другому розділі монографії «Особливості мови художніх творів Д. І. Яворницького» йдеться про ідіостиль й індивідуально-авторську мовну картину світу історика. Науковці М. Г. Майборода та І. С. Попова поетапно аналізують лексико-фразеологічні джерела його мовотворчості. З'ясовано, що основу мови художніх творів історика становить загальноновживана лексика, уживання етнографізмів як маркерів матеріальної й духовної культури України. У контексті дослідження лексико-фразеологічних особливостей художнього мовлення митця подано аналіз різних груп лексики (професійно-виробничої, термінологічної, релігійної, розмовної, діалектної), зацентовано увагу на вживанні загальнономовних і трансформованих фразеологізмів. На нашу думку, варто було б докладніше зупинитися на характеристиці регіональних лексичних і фразеологічних одиниць, що може стати предметом окремого дослідження.

У монографії наголошено на тому, що мовна картина світу, яку створив Д. І. Яворницький, має антропологічне спрямування. Номінацію особи розглянуто як окреме лексико-семантичне поле, що становить фрагмент мовної картини світу. Етнолінгвальну картину світу

репрезентують описи природи в художніх творах Д. І. Яворницького. Серед найуживаніших тропів виділено порівняння, епітети, синекдоху, що постають засобом реалізації основної мети письменника – зобразити життя й побут українського народу. Натомість зазначено, що метафора в художніх текстах Д. І. Яворницького не є презентабельною порівняно з іншими індивідуально-стильовими засобами мовної виразності.

У третьому розділі «Мовна особистість Д. І. Яворницького в епістолярних текстах» досліджено функційно-стильові особливості епістолярію, зокрема проаналізовано форми звертання і прощання в листах, подано варіанти самономінації Д. І. Яворницького-адресанта, визначено особливості мовного втілення світоглядних понять та функційно-стильові ознаки лексики і фразеології в епістолярії митця. У підрозділі «Проблеми мови в епістолярній спадщині Д. І. Яворницького» подано погляди історика на розвиток і функціонування української мови. Спираючись на відповідну теоретичну базу, автори поєднали лінгвістичний аналіз тексту із залученням світоглядних, естетичних настанов письменника, що допомогло виявити художньо-мовні принципи їх вербалізації. Такий підхід уможливив визначення своєрідності мовної особистості Д. І. Яворницького, яка виявилася передусім у наслідуванні традицій етнографізму.

Наукова розвідка Н. Г. Майбороди й І. С. Попової є першою комплексною, цікавою та ґрунтовною лінгвістичною студією узагальнювального відтворення мовного світу письменника, що стане поважним внеском у лінгвістичний доробок з проблем реконструкції мовної особистості. Видання стане в нагоді дослідникам, студентам, краєзнавцям і всім, кого цікавить історія та мова Дніпропетровщини. Поза сумнівами практичне значення результатів здійснених досліджень і перспективність зазначеної проблематики.

Автори монографії «Мовний потенціал творчої спадщини Д. І. Яворницького», оцінюючи спадщину однієї із найвизначніших постатей наукового й культурного життя України другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. справедливо висновковують, що ця спадщина «має непересічне значення для розвитку української гуманітарної науки, а також для відродження історичної пам'яті й національної самосвідомості українського народу» (с. 12). Ця думка особливо актуалізована в непростих умовах сьогодення, в умовах процесу становлення незалежності нашої держави, який триває.

Надійшла до редколегії 19.06.2016